

VALVE JAAGUS – 100

15. detsembril 2020. a möödub 100 aastat Eesti ühe pikaagesema ja tulemuslikuma sordiaretaja Valve (Aamisepp) Jaaguse sünnist. Sünnis ta Jõgeval tuntud sordiaretaja Julius Aamisepa peres, kus kasvas lisaks Valvele üles veel kaks tulevast põllumajandusteadlast. Vanemast vennast, põllumajandusdoktor Ants Aamisevast (s 1918) sai Rootsi Põllumajandusülikooli dotsent, nooremast vennast, põllumajanduskandidaat Ilmar Aamisevast (s 1927) aga kauaaegne Eesti põllumajandusministri esimene asetäitja ja aastatel 1984–1988 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudi direktor.

Valve Jaagus lõpetas Jõgeva 6-kl algkooli (1935), Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumi (1941), Kehtna Aiandusinstituudi (1944, *cum laude*) ja Eesti Põllumajanduse Akadeemia kaugõppe-teaduskonna agronoomia erialal (1956).

Valve isa, Julius Aamisepp, oli laialdaste teaduslike huvidega teadlane. Tema põhitöökäsi Jõgeva Sordiaretusjaamas oli kartuli, juur- ja kaunviljade sordiaretus. Tööst vabal ajal huvitus aga ka köögiviljade ning isegi viljapuude ja marjakultuuride sordiaretusest. Sellesse töösse oli Valve Jaagus kaasatud juba lapseas. Isa on vormistanud teda kaasautoriks aedhernesortidele N 10/3b (vormistatud 1935. a) ja Jõgeva varane 22 (1936. a). Marjakultuuride aretuses saavutati edu karusmarja ja mustsõstraga. Esimesel on tootmises levikut omanud sort 'Aamisepa viljakas', teisel sort 'Anneke'. Mõlema aretajateks on märgitud samuti isa koos tütreaga.

Iseseisva aretajana alustas Valve Jaagus tööd Jõgeva Sordiaretusjaama köögiviljade töögrupis kohe pärast Kehtna Aiandusinstituudi lõpetamist 1944. a. Juba 1945. a nimetati ta vanemteaduriks, millisel ametikohal töötas 50 aastat, sh 29 aastat köögiviljade aretusgrupi juhina. Selle aja jooksul jõudis ta tegeleda seitsme köögiviljaliigi sordiaretusega, peatähelepanu seejuures aedhernel ja tomatil. Tema või tema osalusel on jõudnud riiklikku katsetusse 27 köögiviljasorti, millest 18 on tootmises kasutusel käesolevalgi ajal. Need on aedhernesortide 'Aamisepp' (aretatud koos J. Aamisepaga), 'Looming' (V. Jaagus), 'Erme' (koos M. Raudsepingu ja K. Kasega), 'Valma' (koos M. Raudsepinguga), 'Herko' (koos M. Raudsepinguga); valge peakapsas 'Jõgeva' (koos R. Tamme ja M. Liiasega); söögiporgand 'Jõgeva Nantes' (koos R. Tamme ja M. Liiasega); redis 'Jõgeva 169' (koos R. Tamme ja M. Liiasega), söögisibul 'Jõgeva 3' (koos J. Aamisepaga); aeduba 'Vaia' (koos M. Raudsepinguga); tomat 'Koit' (V. Jaagus), 'Visa' FI (koos L. Kase, K. Kase ja I. Ojaga), 'Erk' (koos M. Raudsepingu ja K. Kasega), 'Mato' (koos K. Kase ja P. Sooväljaga), 'Vilja' (koos M. Raudsepinguga), 'Terma' (koos M. Raudsepinguga), 'Valve' (koos M. Raudsepingu ja K. Kasega) ning 'Maike' (koos M. Raudsepingu ja K. Kasega). Ajal mil Eesti kuulus Nõukogude Liidu koosseisu olid Valve Jaaguse osalusel aretatud

aedherne, redise ja tomatisoridid rajoonitud paljudes impeeriumi kliimapiirkondades. Suurima levikuga nendest oli aedhernesort 'Tasuja' (sün. 'Ovostsnoi 76'), mis oli rajoonitud 34 piirkonnas (üldse oli piirkondi 35).

Sordiaretuse kõrvalt uuris Valve Jaagus köögiviljade ja maitsetaimede kasvatamise agrotehnikat. Ulatuslikumad olid need söögisibulaga. Sellealase katsematerjali baasil valmis tal 1965. aastal edukalt kaitstud kandidaadiväitekiri teemal "Agrotehnilisi aluseid söögisibula 'Peipsi-äärne' agroökotüübi kasvatamiseks" ning valmis raamat "Söögisibul" (Tallinn, 1968, 64 lk). Ta on "Köögiviljanduse käsiraamatu" (Tln, 1964, 372 lk) autoreid. Kokku on trükis avaldanud 135 tööd. Eriala tunnustatud asjatundjana oli ta oodatud esineja teaduskonverentsidel, õppepäevadel ja aiandusseltsi üritustel. Aastatel 1977–1984 täitis ta EPA-s õppeülesannet: pidas üliõpilastele 12-tunniseid loenguid köögiviljade sordiaretuse alal. Tema juhendamisel on valminud üks doktoritöö (M. Raudseping, kaitstud 1994). Kutsetöö kõrvalt oli ta pikka aega Eesti Aianduse ja Mesinduse Seltsi Jõgeva osakonna juhataja liige, valitud ka nimetatud seltsi teeneliseks liikmeks (1980) ja auliikmeks (1985). Ta on olnud paljude aiandus- ja kodundusnäituste korraldaja ja ise neil ka aktiivne osaleja. Kohalikus klubis lavastas näidendeid, osales isetegevusliku näitlejana. Tegi mitme tasandi omavalitsusorganites rahvasaadiku ja rahvakohtuniku kaasistuja ühiskondlikku tööd.

Kõige muu kõrvalt jätkus Valve Jaagusel aega ja entusiasmi tegeleda ilutaimedega. Tal oli kaks lemmiklille: aediirised ja nartsissid. Mõlemast liigist olid tal koduaias tähelepanuväärsed sordikollektsioonid, mis võimaldasid korraldada mahukaid näitusi Jõgeval ja kaugemalgi. Lahke, sõbraliku inimesena jagas ta tuttavatele oma aiast ilutaimede istikuid, aidates nii kaasa ilu ja heakorra edenemisele alevikus.

Tähelepanuväärsete teadussaavutuste eest on Valve Jaagust autasustatud Üleliidulise Rahvamajanduse Saavutuste Näituse hõbe- ja pronksmedaliga, 1980. aastal omistati talle teenelise teadlase aunimetuse.

Valve oli abielus liblikõieliste heintaimede sordiaretaja Mart Jaagusega (1921–2009).

Valve Jaagus suri 10. juunil 1995 aastal ning on maetud Tartus Raadi kalmistul Aamisepa perekonna matmispaigale.

Valve Jaaguse varasemaid bibliograafilisi andmeid võib leida: ajakiri "Agraarteadus" 1990, nr 4, lk 462; "Agraarteadus" 1995, nr 4 lk 502; "Eesti aianduse biograafiline leksikon", Tln, 1998, lk 40; "Eesti Põllumajandusentsüklopeedia" I köide, Tln, 1998, lk 309; "Eesti teaduse biograafiline leksikon" I köide, Tln, 2000, 435 lk; "Eesti Entsüklopeedia" 14. köide, Tln, 2000, lk 103; "Puuviljandus Eestis. Sordid ja aretajad", Tartu, 2010, lk 170–171.

Ants Bender